

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЛЕМІКИ ЩОДО ОДЕСЬКОГО ПОРТО-ФРАНКО НА СТОРІНКАХ ПРЕСИ ХІХ СТ.

Полеміка щодо одеського порто-франко (1819–1859 рр.), найбільш яскраво відбилась на шпальтах тогочасних газет. Прикладом може бути протистояння що сталося між “Коммерческой газетой” (її редактором був відомий супротивник “вільної торгівлі” Г.Неболсін) з одного боку та “Одесским вестником” з іншого. Спочатку ці газети не вдавались до гострої полеміки. “Одесский вестник” навіть друкував статі на захист російських (московських) мануфактурних виробів.¹ Проте вже у 1830 році “Одесский вестник” надрукував першу статтю-лист на захист порто-франко.² А 1833 року “дискусія” між “Одесским вестником” та “Коммерческой газетой” набула неабиякої гостроти.

Так, дописувач “Одесского вестника” під псевдонімом Х.Х. відкидав звинувачення в тому, що порто-франко завдає значних втрат митним зборам, оскільки в разі скасування цього режиму імпорт зменшився би в декілька разів, тому, на думку Х.Х., “нельзя... угадать, сколько будет в Одесской таможене доходов, если уничтожится порто-франко”. Щодо контрабанди дописувач твердив, що її обсяги були значними лише до 1822 року, коли межа порто-франко була не зручною для охорони. Необхідність існування порто-франко Х.Х. пояснював тим, що негоціанти, які найбільше ніж в інші порти краю приїздили саме в Одесу звикли до іноземних, якісних товарів, а також тим що порто-франко утворювало транзитну торгівлю та збільшувало експорт. Головним позитивом порто-франко кореспондент “Одесского вестника” вважав швидке зростання Одеси, як міста і порту: “сей город вполне оправдал ожидания правительства и своим быстрым возрастанием заплатил за его благодеяния”.³ (Дописувачі “Одесского вестника” нерідко зазначали позитивний вплив порто-франко і на розвиток віддалених від Одеси населених пунктів.).⁴

Головним негативом порто-франко в очах авторів “Коммерческой газеты” безперечно була контрабанда. Так, Г.Неболсін

писав, що з “величезних” обсягів товарів ввезених в Одесі її мешканцями насправді споживалась лише 1/5 частина. Решта, як натякав редактор, контрабандою відправлялася в навколишні землі. За Г.Неболсіним, впровадження нової межі порто-франко не змінило ситуацію в цьому плані (“с отвращением одних неудобств возникали новые”), оскільки головна причина цих незручностей полягала в тому, що “местоположение сего города (Одеси -Т.Г.) и отношение оногo к России всегда представляли затруднения удерживать в оном порто-франко... сообразно выгодам отечественной промышленности”.⁵ Дописувач “Коммерческой газеты” під псевдонімом Z.Z. вважав, що велика кількість людей відвідувала Одесу з метою придбати недорогі імпорتنі товари і вивести їх під виглядом “пасажирських речей” за межу порто-франко. Тому, як зазначав він, “вільний порт” став місцем паломництва поміщиків сусідніх українських губерній.⁶

Щодо останнього твердження кореспонденти “Одесского вестника” відповідали, що більшість людей, які відвідували Одесу були занадто бідними, щоб купити товару на великі суми.⁷ Автори оглядів зовнішньої торгівлі з “Одесского вестника” не забували вказувати, що довіз іноземних мануфактурних виробів в Одесу був в окремі роки досить не значним⁸ і продавалися ці вироби “большею частью внутри одесского порто-франко”.⁹ Одеські автори вважали зовсім не поганим те, що українські поміщики могли придбати в Одесі недорогі іноземні вироби.¹⁰

Здивування у авторів “Одесского вестника” викликали слова критиків порто-франко про те, що Одеса перетворилася на “закордонне” місто. А.Скальковський зазначав, що теза про “іноземну” Одесу заперечувалась передусім двома фактами. По-перше переважанням в Одесі купецтва російського підданства. По-друге “російським” характером одеської торгівлі (“баланс русских произведений отпускаемых за границу, всегда превышает и будет несравненно превышать заграничные товары к нам привозимые, хотя бы порто-франко было учреждено на целое столетие”).¹¹

Дописувач “Одесского вестника” П.Симонович головним позитивом порто-франко називав збільшення місцевих та залучення іноземних капіталів.¹²

Порто-франко вельми дратувало захистників російського протекціонізму. Їх непокоїло, що одеські споживачі мали “право вибору” купувати вітчизняні вироби чи іноземні¹³, а також й те, що на одеському ринку російські промислові вироби демонстрували

свою неспроможність конкурувати з іноземними. Тим більше, що їх одеські опоненти (наприклад М.Маркевич) вважали, що в зону порто-франко російські промисловці мали відправляти краші зразки своїх товарів.¹⁴

Полеміка щодо одеського порто-франко відрізнялась чіткою територіальною диференціацією інтересів її учасників, яка ними самими досить добре усвідомлювалась. Так, А.Скальковський ототожнював супротивників порто-франко з “московськими фабрикантами та їх нахлібниками”.¹⁵ Анонімний одеський автор твердив, що мотивом наскоків “ворожої нашому краю” “Коммерческой газеты” на порто-франко у 1833 році було відстоювання економічних інтересів Північної Росії та балтійської торгівлі та ненависть до торгівлі Чорного моря.¹⁶

Отже захисники економічних інтересів Центральної та Північної Росії критикували порто-франко, а прибічники господарських інтересів “Півдня” (України), виправдовували існування цього режиму. Проте були і виключення. Так, дописувач “Одесского вестника” М.Сокальський аргументував своє негативне ставлення до порто-франко передусім тим, що воно забезпечувало монопольне становище на ринках англійським та французьким промисловим виробам, що завдавало шкоди місцевому споживачеві, зменшувало товарообмін краю з Царством Польським та особливо з Німеччиною і Австрією, стримувало розвиток промисловості в українських губерніях (цукрової), та сухопутну торгівлю з Центральною Європою.¹⁷ Отже М.Сокальський, абсолютно не згадуючи традиційні аргументи супротивників порто-франко, практично перший серед авторів ХІХ ст. обґрунтовував недоцільність одеської “вільної гавані” виходячи виключно з економічних інтересів українських губерній.

Загалом полеміку щодо порто-франко навряд чи можна було назвати конструктивною. Представники обох сторін дискусії виходили з різних галузевих, територіальних, корпоративних та ін. інтересів. В неузгодженості цих інтересів і полягала причина спорів з приводу одеського порто-франко. За таких умов прихильники та супротивники режиму “вільної торгівлі” аж ніяк не могли “переконати” один одного.

Скасування одеського порто-франко, як це не дивно, не викликало великого числа відгуків в пресі (дехто з фритредерів плекав марні надії, що режим вільної торгівлі буде введено у весьому краї).¹⁸ В одеських автори лише зазначали, що ліквідація порто-франко призвела до різкого зростання цін у місті.¹⁹

Примітки

1. *Одесский вестник*. -1827. №56.
2. Об одесском порто-франко. Письмо к издателю "Одесского вестника"//*Одесский вестник*. -1830.-№61.
3. Х.Х. Замечания на письмо в №44 "Коммерческой газеты" // *Одесский вестник*. -1833. -№36; Х.Х. "прочитав в № 25 "Коммерческой газеты"...// *Одесский вестник*. -1833. -№22.
4. Завадский В. Несколько слов о речках Таптыках и их прибрежных селениях // *Одесский вестник*. -1856. -№121.
5. О торговле Одесского порта//*Коммерческая газета*. -1833. -№ 25.
6. Z.Z. Письмо к издателю "Коммерческой газеты" // *Коммерческая газета*. -1833. -№44.
7. Х.Х. Замечания на письмо в №44 "Коммерческой газеты" // *Одесский вестник*. -1833. -№36.
8. Обзорение одесской торговли в 1833 году (статья 1-я) // *Одесский вестник*. -1834. -№11.
9. Одесская заграничная торговля в 1835 году//*Одесский вестник*. -1836.-№1.
10. Об одесском порто-франко. Письмо к издателю "Одесского вестника"//*Одесский вестник*. -1830.-№61.
11. Скальковский А. Коммерческое народонаселение города Одессы // *Одесский вестник*. -1845. -№6.
12. П. Симонович О порто-франко вообще//*Одесский вестник*. -1833. -№40.
13. П. С. Голос в защиту производителей // *Одесский вестник*. -1847. -№23.
14. Маркевич М. Несколько последних слов П. С. // *Одесский вестник*. -1849. -№11.
15. Скальковский А. Торговое значение Одессы // *Экономический указатель*. -1857. -№13.
16. Замечания на статью, помещенную в №139-м "Коммерческой газеты"//*Одесский вестник*. -1833. -№97.
17. Сокальский П. Несколько слов о значении железных дорог для одесской торговли // *Одесский вестник*. -1857. -№47.
18. Б.Л. Полезно ли обращение Новороссийского края в порто-франко // *Одесский вестник*. -1859. -№31.
19. Х. По вопросу о свекловичном сахаре//*Одесский вестник*. -1960. -№ 19; Свобода промышленности // *Одесский вестник*. 1860. -№ 50, №52; Тенев В. О пользе преобразований в торговле сахаром // *Одесский вестник*. -1860. -№1.